

ICCS

International Civic & Citizenship
Education Study

INTERNATIONAAL ONDERZOEK NAAR BURGERZIN EN BURGERSCHAPS- OPVOEDING

Vlaanderen onderzoekt samen met 38 andere landen wereldwijd de burgerzin bij zijn veertienjarigen. We peilen naar hun kennis, attitudes en vaardigheden rond maatschappelijk belangrijke begrippen als democratie, multiculturaliteit en mensenrechten. We stellen ook vragen over het Europese bestuursniveau. Ook ouders en leerkrachten worden bevraagd. En een specifieke vragenlijst die uitsluitend voor de Vlaamse jongeren bestemd is, maakt de resultaten bovendien vergelijkbaar met die uit eerdere Vlaamse onderzoeken.

ICCS levert ons zo bruikbare resultaten op om een Vlaams beleid voor burgerschapseducatie en burgerzin uit te tekenen.

ICCS in vijf stappen

1. We testen 3000 leerlingen uit het tweede jaar secundair onderwijs en bijna 2000 leerlingen uit het vierde jaar secundair onderwijs. Daarvoor selecteren we 150 Vlaamse scholen uit verschillende provincies en netten, en van een verschillende grootte.
2. We gaan na in welke mate onze jongeren voorbereid zijn om hun rol als burgers op te nemen.
3. We onderzoeken kennis, attitudes en vaardigheden rond maatschappelijk belangrijke begrippen als democratie, multiculturaliteit en mensenrechten. Ook kennis van Europa behoort tot de test. De optelsom van die resultaten geeft ons een goed beeld van de mate waarin burgerschap bij onze jongeren is ontwikkeld.
4. We verzamelen de gegevens tussen februari en april van 2009 (in alle landen van het Noordelijk halfrond) en rapporteren ze in het najaar van 2010.
5. We werken samen met 38 andere landen.

De **International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA)** is een onafhankelijke internationale organisatie die gekend is voor toonaangevend beleidsrelevant onderzoek over onderwijs. Voor de implementatie van het veldwerk in Vlaanderen ligt het onderzoek in handen van een interuniversitair team van de VUB en de UA.

De ICCS-onderzoeksvragen zijn dezelfde voor alle deelnemende landen. Toch breidde de Vlaamse onderzoeksgroep de vragenlijst uit om het onderzoek ook nationaal vergelijkbaar te maken met eerdere bevragingen in het kader van de evaluatie van het participatiegebeuren in Vlaamse scholen. Zo krijgt ICCS in Vlaanderen een dubbele waarde.

De uitbreiding van ICCS met Vlaamse modules

ICCS is een internationaal vergelijkend onderzoek. Dat betekent dat de meeste vragen perfect gelijk moeten zijn in de verschillende landen. Maar om de lokale bruikbaarheid en relevantie van

het onderzoek te verhogen, mogen de deelnemende landen ook een beperkt aantal aanpassingen voorzien.

Vlaamse uitbreiding voor tweedejaars

We breiden de internationale vragenlijsten voor de tweedejaars uit met extra vragen om de resultaten ook vergelijkbaar te maken met eerdere Vlaamse onderzoeken. Zo peilen we onder meer nauwkeuriger naar de gezinssituatie,

de schoolloopbaan, formele participatie op school en extra-curriculaire activiteiten en naar de houding van leerlingen tegenover autoriteit, repressie, individualisme en tolerantie.

Die extra gegevens maken het onderzoek relevant in de discussie rond een eventuele herziening van de Vlaamse regelgeving inzake participatie.

Vlaamse uitbreiding voor vierdejaars

We schotelen de vierdejaars drie verschillende vragenlijsten voor. De eerste bevat een selectie uit de kennistest voor tweedejaars, de tweede bevat een beknopte IQ-test en de derde lijst komt overeen met de Vlaamse uitbreidingslijst voor tweedejaars.

Zo schatten we de evolutie en het verschil in burgerschapskennis tussen veertienjarigen en zestienjarigen in Vlaanderen in. Bovendien creëren we een instrument om die burgerschapskennis te toetsen aan het algemene intelligentieniveau van de leerlingen.

Algemene kennis en burgerzin

De vragenlijst algemene kennis en burgerzin peilt naar de kennis van onze jongeren over belangrijke maatschappelijke fenomenen. De vragen gaan o.a. over nationale en internationale politieke instellingen en procedures, multiculturaliteit, godsdienstvrijheid, integratie, ethisch consumeren, sociale verhoudingen, duurzame ontwikkeling, vrije markteconomie, fundamentele rechten van de mens, geweldloosheid en democratie, kritisch kijken naar de media.

De antwoorden op die vragen leveren veel internationaal vergelijkingsmateriaal op. We onderzoeken het kennisniveau van de jeugd, maar ook de mate waarin het schoolsysteem hiertoe bijdraagt. Bovendien trachten we de impact van het schoolklimaat en de schoolcultuur in te schatten.

Kennis over Europa

In alle Europese landen krijgen leerlingen boven op de algemene kennis-test een vragenlijst rond de Europese instellingen. Die peilt o.a. naar hun kennis over Europees lidmaatschap en de lidstaten, Europese symbolen, de thuis-haven van de Europese instellingen en de Europese verkiezingen. We polsen ook naar hun kennis over het Europese beleid en de reikwijdte van de regelgeving.

Het onderzoek toont ons zo de verschillen tussen de Europese leerlingen in hun kennis over dat bestuursniveau.

Ook dit is belangrijke informatie voor de onderwijssystemen van de deelnemende landen.

Democratische vaardigheden

We gaan na in welke mate leerlingen ook democratische vaardigheden ontwikkelen. Dat doen ze in de eerste plaats direct: door deel te nemen aan concrete activiteiten binnen en buiten de school (bijv. leerlingenraad, scouts). Maar daarnaast is ook de indirecte ontwikkeling van belang: hoe ervaren leerlingen de waarde van hun mening en stem op school? In welke mate hebben ze zeggenschap? Krijgen ze de kans om eerlijk te discussieren en hun mening te uiten over sociale thema's?

We weten uit eerdere onderzoeken dat de organisatie van de school en de praktische betrokkenheid van leerlingen bij alledaagse beslissingen, bepalend zijn voor de ontwikkeling van democratische vaardigheden bij jongeren. ICCS brengt in kaart hoe verschillende scholen de ontwikkeling van die kwaliteiten stimuleren.

Democratische houding

De vragenlijst democratische houdingen peilt naar de mening en de houding van leerlingen over belangrijke sociale en politieke thema's – niet zozeer naar hun kennis. Zo komen we te weten hoe leerlingen uit de hele wereld denken over de uitgangspunten van de samenleving. Wat ze verstaan onder 'goed burgerschap'. Wat ze denken over de rol van mannen en vrouwen in de maatschappij en over

immigranten en andere culturen. We peilen ook naar hun eigen democratische attitude: zijn ze politiek geïnteresseerd en waar ligt dan hun voorkeur, vertrouwen ze in de instellingen, zijn ze trots op hun vaderland?

De antwoorden op die vragen vullen vooral hiaten in bestaande onderzoeksresultaten op. Eerdere bevestigingen

wezen al uit dat het curriculum en vooral de individuele leerkrachten zelf de wijze waarop democratische houdingen zich bij jongeren ontwikkelen, sterk beïnvloeden. ICCS geeft ook aanwijzingen hoe scholen en leerkrachten de politieke opvattingen van hun leerlingen beïnvloeden.

ICCS

*Wat onderzoekt
ICCS precies?*

Burgerschapseducatie

De vragenlijst burgerschapseducatie peilt bij de veertienjarigen naar de concrete aandacht die scholen geven aan burgerschap. In Vlaanderen bestaat geen afzonderlijk vak, maar werd burgerschapseducatie opgenomen in de vakoverschrijdende eindtermen. Dat is niet zo in veel andere deelnemende landen.

We vergelijken de verschillende vormen van formele aandacht voor burgerschapseducatie met elkaar en met de resultaten die ze opleveren in kennis, attitude en vaardigheden. Zo krijgen we een inzicht in de efficiëntie van de verschillende werkvormen.

Algemene vragenlijst voor achtergrondinformatie

Alle deelnemers moeten de algemene vragenlijst invullen. Die verschaft ons belangrijke gegevens over de leerlingen die helpen om de resultaten gedetailleerder te analyseren: bijv. geslacht, cultureel kapitaal, opleidingsniveau en beroepsstatus van beide ouders, geboorteplaats van leerling en ouders, gezinssamenstelling, thuistaal, godsdienst. Zo vermijden we dat de sociale demografie van de scholen de reële resultaten al te veel doorkruist.

Vragenlijst voor de directie en National Context Survey

Een **online vragenlijst** voor de schoolleiding van alle deelnemende scholen geeft ons cruciale informatie over de samenstelling en de werking van de scholen. Voor de inhoud van de vragenlijst baseerden we ons op de richtlijnen van het internationale coördinatieteam.

Volgens dezelfde richtlijnen verzamelen we ook contextgegevens (National Context Survey) over de structuur van het onderwijs, de invulling van burgerschapsopvoeding, de curricula enzovoort. Dat gebeurt in elke deelnemende regio afzonderlijk.

Wat levert ICCS op?

De maatschappij van vandaag verwacht veel van zijn burgers. Zo wordt iedere Vlaming geconfronteerd met verschillende bestuursniveaus, elk met hun eigen bevoegdheden. Bovendien is die maatschappij voortdurend in beweging. Ook jonge burgers hebben een flinke dosis **burgerzin** nodig. Om goed te kunnen functioneren in die maatschappij, en om die samenleving goed te doen functioneren. Precies naar die burgerzin peilen we met ICCS.

1. ICCS levert inzicht in de ontwikkeling van burgerschap en burgerzin bij jongeren. Want we peilen niet alleen naar hun kennis over het thema. Ook hun houding én hun vaardigheden komen aan bod. Bovendien zijn de resultaten internationaal vergelijkbaar.

2. ICCS brengt in kaart in welke mate vandaag de scholen expliciet of impliciet aandacht schenken aan burgerschapseducatie. We bevragen ook leerkrachten die zich met die materie bezighouden. Door de Vlaamse, vakoverschrijdende eindtermen komen daarvoor alle leerkrachten die lesgeven in het tweede jaar secundair onderwijs in aanmerking. Ook die resultaten zijn internationaal vergelijkbaar.

3. ICCS levert cijfermateriaal aan dat relevant is voor de evaluatie van het lokale participatiegebeuren na de invoering van het participatiedecreet uit 2004. In de extra Vlaamse module bevragen we de leerlingen uit het tweede en het vierde jaar secundair onderwijs ook over hun concrete participatiemogelijkheden op school.

4. ICCS vertelt ons wat de aanpak van burgerschapseducatie in Vlaanderen oplevert. We gaan niet alleen de kennis en vaardigheden na bij tweedejaars, maar ook bij de vierdejaars die al impliciet kennismaakten met het thema. Hierdoor kunnen we internationale resultaten vergelijken met eerder Vlaams onderzoek.

5. ICCS geeft inzicht in de rol van de ouders, naast die van de school. Uit de beknopte bevraging van de ouders leren we o.a. hoe hun relatie met hun kinderen is, hoe ze zelf staan tegenover vrijetijdsbesteding en politiek. Zo brengen we ook duidelijkheid in hun rol bij de ontwikkeling van burgerzin bij hun kinderen.

ICCS in Vlaanderen

ICCS 2009 is een internationaal IEA-onderzoek in veertig landen of regio's. De nationale onderzoeksteams werken nauw samen met de IEA-hoofdzetel in Amsterdam en het Data Processing Center (DPC) in Hamburg.

De internationale coördinatie van ICCS 2009 ligt in handen van the Australian Council for Educational Research (ACER), the National Foundation for Educational Research (NFER) in Engeland, en het Laboratorio di Pedagogia Sperimentale (LPS) van de Roma Tre University in Italië. Het International Study Center van ICCS is gevestigd bij ACER.

In Vlaanderen gebeuren de **financiering en aansturing door het departement Onderwijs en Vorming.**

De **uitvoering van het Vlaamse veldonderzoek ligt in handen van een interuniversitair team.** Saskia De Groof is National Research Coördinator (VUB). Sven Sanctobin is Data Manager (VUB) en Eva Franck onderzoeker (UA). De promotoren zijn prof. dr. Mark Elchardus (VUB) en dr. Dimokritos Kavadias (UA).

Contactgegevens

Departement Onderwijs en Vorming
Anton Derks
anton.derks@ond.vlaanderen.be

Interuniversitair team VUB-UA
Sven Sanctobin
Sven.Sanctobin@vub.ac.be